

**СИНЕРГЕТИЧНІ ТА АКсіОЛОГІЧНІ
СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО
ДИСКУРСИВНОГО ПРОСТОРУ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ІСТОРІОГРАФІЇ УКРАЇНИ**

**РЕЦЕНЗІЯ НА ВИДАННЯ:
КАЛАКУРА Я. С. МЕТОДОЛОГІЯ
ІСТОРІОГРАФІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ:
НАУК.–МЕТОД. ПОСІБ. К.: ВПЦ «КІЇВСЬКИЙ
УНІВЕРСИТЕТ», 2016, 319 С.**

**SYNERGISTIC AND AXIOLOGICAL
STRATEGIES OF MODERN DISCOURSE SPACE
DEVELOPMENT OF UKRAINE NATIONAL
HISTOROGRAPHY**

**REVIEW OF THE PUBLICATION:
KALAKURA Y. S. METHODOLOGY
OF HISTORIOGRAPHICAL RESEARCH.
K.: KYIV UNIVERSITY, 2016, 319 P.**

Радько П. Г.,

доктор історичних наук, професор, професор
кафедри філософії, Полтавський національний
педагогічний університет ім. В. Г. Короленка
(Полтава, Україна), e-mail: nsemergey@ukr.net

Семергей Н. В.,

кандидат історичних наук, доцент,
в.о. завідувача кафедри філософії і
суспільних наук, Українська медична
стоматологічна академія (Полтава, Україна),
e-mail: nsemergey@ukr.net, ORCID:
<https://orcid.org/0000-0002-3095-3131>

Radko P. H.,

*Doctor of Historical Sciences, professor of
the Department of Philosophy, Poltava National
Pedagogical University (Poltava, Ukraine),
e-mail: nsemergey@ukr.net*

Semerhei N. V.,

*candidate of History, associate professor of the
Department of Philosophy Social Sciences, Ukrainian
Medical Stomatological Academy (Poltava, Ukraine),
e-mail: nsemergey@ukr.net, ORCID:
<https://orcid.org/0000-0002-3095-3131>*

Показниками сучасного мейнстріму української національної історіографії є набуття галузевим дискурсом нових функцій, зміст яких збагачує не лише епістемологічно-пізнавальний масштаб науково-історичного когнітивного континууму, але й відіграє роль вагомого суспільно-ідеологічного підґрунтя побудови громадянського суспільства в Україні. Нові історіографічні студії значно сприяють процесам осучаснення методології української історичної науки на основі цивілізаційного та соціокультурного підходів, а також відіграють істотну роль у подоланні радянських штампів та атеїстичних стереотипів у відтворенні змісту української національної історії. Нові функції сучасної історіографії вимагають систематизації та осмислення існуючого доробку, ставлять на порядок денний питання про залучення новітніх методологічних підходів у розвиток історіографічного знання.

Усе це вимагає нового інструментарію, який було б вибудовано на ціннісних засадах національного підходу та новітній парадигмі наукового синергізму. Одним із первнів теоретичних праць, у яких представлено сучасне розуміння концептуальних підходів, методологічних шляхів, теоретичних засобів і методів проведення історіографічного дослідження став науково-методологічний посібник патріарха української національної історіографічної думки, доктора історичних наук, професора, заслуженого професора Київського національного університету імені Тараса Шевченка Ярослава Степановича Калакури «Методологія історіографічного дослідження», що побачив світ 2016 року. Його поява, без сумніву, стала не лише необхідною відповіддю сучасним потребам новітньої історіографічної науки, але й вже відіграла вагому роль у формуванні науково-історичної основи розвитку української державної ідеї як основи національної безпеки країни.

У науково-методичному посібнику «Методологія історіографічного дослідження» на основі новітніх методологічних підходів до аналізу та синтезу історіографічного знання, представлено сучасне розуміння ідейно-концептуального, теоретико-методологічного, понятійно-категоріального та методичного апарату історіографічного дослідження, із позицій національного та синергетичного підходів, з'ясовано його предмет, об'єкт, шляхи постановки і тематизації історіографічних проблем, описано методику інформаційного пошуку, бібліографування, систематизації, класифікації, аналізу та використання історіографічних джерел.

Науково-методичний посібник має чітко вибудовану та струнку архітектоніку: вступ, основну частину, що структурована у 8 розділів, висновки, бібліографію, додатки і предметний покажчик. Така побудова методичної праці дає змогу легко орієнтуватися в тексті, швидко знаходити необхідні пояснення найрізноманітніших проблем проведення і побудови історіографічного дослідження. У запропонованих розділах розглянуто місце і роль історіографічного дослідження у структурі історичної науки, окреслено особливості історіографічного пізнання, представлено понятійно-категоріальний апарат та історичні засади історіографічних студіювань, розкрито їхню методологію, жанри, види та стилі, звернено увагу на шляхи формування джерельного корпусу та етапи створення тексту історіографічного дослідження, описано напрями апробації, оприлюднення та публічного захисту історіографічних праць. Важливо відзначити й те, що наприкінці кожного розділу автором сформульовано підсумкові завдання та питання для самоконтролю.

Істотне значення для розвитку сучасного наукового пізнання є те, що Ярославом Степановичем запропоновано антропологізацію викладу, що посилює увагу читача до представлених положень зокрема та історіографічного дискурсу загалом. Мовлячи до читача, автор цікаво та захоплююче описує власний шлях становлення в професійній

історіографії. Говорячи про себе він зазначає, що зацікавленість автора історією історичної науки зародилася ще у студентські роки, помітно зростала в період навчання в аспірантурі та роботи в Київському державному університеті імені Тараса Шевченка. Помітний вплив на формування моїх поглядів на історіографію зробили професори Іван Петрович Крип'якевич, Федір Павлович Шевченко, Марко Якимович Варшавчик, Петро Михайлович Шморгун, Анатолій Васильович Санцевич та ін. (с. 3). Відтак цілком закономірним є те, що сьогодні історіографічний академізм Ярослава Степановича представлений значними здобутками в дослідженні та дидактичній репрезентації історіографічного знання: кілька монографій, навчальних посібників, методичних матеріалів, чимало наукових і науково-популярних статей у провідних українських і міжнародних часописах.

Головна ідея посібника уречевлена словами Л. Зашкільняка: «Маємо пам'ятати, що історія української історичної думки, розвитку національного історіописання є складовою всесвітньої історичної науки, вона наповнена колосальним інтелектуальним матеріалом, досвідом і уроками, цінним методологічним інструментарієм» (с. 8). Саме такої ідеї підпорядкований виклад основного матеріалу посібника. Так, у першому розділі «*Історіографічне дослідження у структурі історичної науки*» автором розглянуто теоретичні та понятійно-категоріальні засади історіографії як галузі історичної науки, з'ясовано сутність поняття «українська історіографія» під якою розуміють спеціальну галузь української і світової історичної науки, що досліджує тенденції, умови і періодизацію розвитку української історичної думки, закономірності процесу нагромадження історичних знань про Україну і світ, узагальнює досвід діяльності українських наукових осередків і центрів історичної науки, їх локалізації, аналізує внесок українських істориків у збагачення історичних знань з усіх періодів та проблем, процес успадкування і примноження методології наукових досліджень, підготовки професійних істориків, а також формування історичної свідомості українського суспільства (с. 27–28). У розділі також окреслено міждисциплінарний статус і синергетичні зв'язки української історіографії, визначено її предмет і завдання з огляду на сучасний розвиток науки та суспільства.

Другий розділ «*Теоретичні та історичні засади історіографічного дослідження, його функції і науковий апарат*» присвячено аналізу функціональних, теоретичних, історіософських, хронологічних і термінологічних засад історіографічного дослідження, окреслено історіософські підстави історіографічного пізнання, наведено історіографічний тезаурус та визначено зміст основних дефініцій історіографії. Істотним для збагачення теорії історіографічного пізнання є окреслення закономірностей її розвитку. Вагому науково-теоретичну цінність становить висновок автора про те, що закономірністю

поступу історіографії є те, що з одного боку, для неї є справедливими закономірності розвитку самого об'єкта історіографічних студій, тобто продукування конкретно-історичних знань, а з іншого, закономірності розвитку та функціонування самої історіографії, що визначають її предмет як спеціальну галузь історичної науки (с. 65).

У третьому розділі «*Методологічне підґрунтя історіографічного пізнання*» проаналізовано зміст сучасної методології української історіографії. Вона розглядається як цілісне вчення про сутність й організацію історіографічного дослідження, його теоретичні та концептуальні парадигми, засади, структуру, логічну організацію, правила, методи, засоби пізнавального процесу і техніку дослідницької діяльності науковців (с. 99). Автор підкреслює, що без усвідомлення необхідності взаємодії всіх складників історіографії неможливо дослідити й осмислити загальне й особливе в її розвитку, а отже, і виробити адекватне розуміння та пояснення історіографічного процесу. У цьому контексті, як наголошується у посібнику, важливе значення має взаємозв'язок пізнання та самопізнання (с. 103). На сторінках розділу ґрунтовно та доступно для здобувача освіти пояснюється зміст основних принципів історіографічного дослідження: історизму, системності, об'єктивності, всебічності, наступності (спадкоємності), антропологізму, світоглядності, самоорганізації змісту і саморозвитку науки (с. 106–119), а також методів, прийомів і форм історіографічного пізнання (с. 119–130).

У четвертому розділі «*Жанри, види, типи текстів і стилі історіографічних студій*» розглянуто специфіку реалізації стилів наукового дослідження в історіографії. Детально висвітлено особливості підготовки монографій, наукових статей, повідомлень, кваліфікаційних досліджень історіографічного змісту, бібліографічних оглядів і рецензій. Звернено увагу на те, що для історіографії затребуваними є декілька різновидів лінгвістичного стилю: науковий, науково-інформативний, науково-довідковий, науково-навчальний, науково-популярний (с. 132).

Вияткову наукову цінність становить зміст п'ятого розділу «*Проблема і тема в історіографічному дослідженні*». У ньому ретельно, послідовно та актуально пояснюються шляхи, особливості та ризики того, що в науковому менеджменті називають «інтелектуальним штурмом» – етапу визначення проблеми і теми історіографічного дослідження. Автор ґрунтовно аналізує момент вибору теми студіювань, звертає увагу на необхідність наукової коректності, правильності, конкретності та зрозумілості у формулюванні теми, визначенні об'єкту, предмету, мети, завдань, темпоральних і локаційних меж дослідження, обґрунтованості у поясненні його актуальності, виборі дослідницьких методів та пошуку бібліографії.

Шостий розділ посібника «*Формування джерельного комплексу історіографічного дослідження*» присвячено визначенню шляхів

пошуку та методиці систематизації джерел історіографічної студії, того, що називають «історіографією історіографії». Автором розглянуто сучасні підходи до систематизації та типологізації історіографічних джерел, з'ясовано особливості виявлення, опрацювання, проведення експертизи цінності та достовірності джерел, описано процедури інтерпретації та реконструкції джерельних свідчень.

У сьомому «*Етапи створення тексту історіографічного дослідження*» та восьмому «*Апробація, оприлюднення та публічний захист історіографічних праць*» розділах посібника охарактеризовано процедуру створення тексту історіографічного дослідження, звернено увагу на те, що це є одним з—поміж найскладніших етапів появи історіографічних студій, адже вимагає ретельної концептуалізації, продуманості та логічності у викладі матеріалу. Також наведено форми та засоби апробації положень історіографічних досліджень, шляхи визначення їхньої новизни та значимості, технології упровадження у практику.

В основу розуміння історіографії у посібнику покладено синергетичну та національну парадигми. Описані та обґрунтовані Ярославом Степановичем історіографічні можливості синергетичного підходу дозволяють розглядати історіографічну тематику у площинах компаративістики, співставлення змісту та наукових висновків різних історіографічних дискурсів, сприяють утвердженню дослідницької позиції про важливість презентації інтертексту історіографій, підкреслюють необхідність антропологізації тематики історіографічних досліджень. Загалом синергетична концепція зорієнтовує історіографічний процес на цивілізаційне і системне розуміння історичного поступу та історіографічного дискурсу, на синтез надбань і наукових доробків істориків, на міждисциплінарність і залучення до історіографічного пізнання досягнень суміжних наук.

Важливо відзначити, що очевидною перевагою посібнику є те, що він підготовлений відповідно до чинних вимог до праць такого типу. Виклад матеріалу у посібнику послідовний, положення — обґрунтовані, зрозумілі та конкретні, підхід — системний. Особливо відчувається досвід, оригінальність і творчість автора у розкритті змісту порушених проблем проведення історіографічного дослідження, його дидактична і методична грамотність у підготовці запропонованого видання, яке сьогодні становить вагомий науково-теоретичний та навчально-методичний значення, довідковий та інформаційний потенціал, про що свідчить його затребуваність у закладах вищої освіти України. Автор зрозуміло, логічно, послідовно та на високому фаховому методологічному рівні пояснює читачеві зміст та особливості тематизування, проведення та оприлюднення результатів історіографічного дослідження.

Цінним є те, що аксіологічний рівень посібника вибудований на українській національній

історіософії та державницьких пріоритетах. У тексті праці чітко прослідковано громадянські, демократичні та національні ціннісно-орієнтуючі та освітньо-виховні стратегії, не втрачається зміст головного призначення історії — виховати особистість, патріота і громадянина. Окрім того, аналіз рецензованої праці свідчить, що її зміст умотивовує читача до саморозвитку «soft skills» («м'яких навичок»): критичного мислення, інноваційності, наукової комунікації, формулювання власної точки зору на ті чи ті проблеми історіографічного дослідження. Більше того, посібник орієнтує читача й на меморіалізацію та вшанування української національної історичної думки, її всебічне дослідження та актуалізацію.

Зміст і науково-методичні матеріали посібника становлять гносеологічно-інформаційний та довідковий інтерес для широкого кола як початківців, так і професіоналів-істориків, усіх хто займається історичними науковими дослідженнями, зокрема дослідників-історіографів, здобувачів наукових ступенів у галузі історіографії та джерелознавства, студентів соціо-гуманітарних спеціальностей, викладачів і вчителів історії, методистів, загалом усіх, хто зіштовхується із питаннями з'ясування стану розробки певної наукової проблеми, необхідністю методологічно правильного визначення напрямів, сфер і характеру дослідження тих або тих соціокультурних проблем. Загалом підготовлене Ярославом Степановичем Калакурою видання «Методологія історіографічного дослідження» є вагомим внеском у справу збагачення теорії та методології української національної історіографії, становить вагомий пізнавальний, едукологічний та дидактичний значення, а відтак відповідає нагальним потребам інноваційного розвитку вищої історичної освіти і науки України.

* * *